

haberi quæ habere dicuntur, ut ait Apostolus; ita et quæ in Deo sunt nemo novit, nisi Spiritus qui in ipso est (1 *Cer.* II, 14). Quæ sunt ergo in Deo pariter requiramus. Nonne sapientia, virtus, lux, providentia, vita, splendor, imago, immortalitas, de una scribitur; *Qui solus habet immortalitatem?* (1 *Tim.* VI, 16). Habet enim universa quæ diximus; quæ omnia Filius est. Quod autem substantialiter bonum est, non potest extraneæ capax esse bonitatis, cum ipsum tribuat cæteris bonitatem. » Item: « Spiritus sanctus non accipiens aliunde sapientiam dictus est spiritus sapientiæ (178). Hoc enim ipsum quod subsistit, spiritus sapientiæ est, et natura ejus nihil est aliud; nisi Spiritus veritatis. Una quippe veritas unius Dei, imo una veritas unus Deus, non permittit servitium atque culturam veri Dei, creaturæque conjungi. Deus solus, quia æterius est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen vere tenet. » Idem: **1330** « Deus autem habet essentiã, habet sapientiã, sed quod habet, hoc est et omnia unus est (179).

23. « Deus hoc est quod habet: habet enim æternitatem; et ipse est æternitas. Hoc quoque sciendum est, quod omnis substantia, quæ Deus non est, creatura est: et quæ creatura non est, Deus est (180). » Item: « Eadem ibi sapientia quæ essentia, eadem potentia quæ essentia: eadem vita quæ essentia: et hæc omnia unum et unus Deus (181).

24. « Pati non potest, nisi passibilis creaturæ substantia: quæ quoniam a summa essentia, quæ Deus est, ut existeret, vocata de nihilo est, inter illud de quo facta est, et a quo facta est media; ita superioribus affici potest ut proficiat, sicut inferioribus ut deficiat (182).

25. « Est præterea tertius hic error, ut cum unius substantiæ Pater et Filius esse dicatur, significari existimetur substantia prior, quam inter se duo pares habeant, ac si tres sermo significet substantiam unam, et duos unius substantiæ velut coheredes (183). » Idem: « Per Moysen Seth animæ similitudo est: Per Joannem Filius Patri æqualis est: et quærimus tertium nescio quid inter Patrem et Filium quod natura non recipit (184). » Idem: « Deus autem immensæ virtutis vivens potestas, quæ nusquam non adsit, nec desit usquam, se omnem per sua edocet; et sua non aliud quam se esse significat, ut ubi sua insint, ipse esse intelligatur: non autem corporaliter: ut cum alibi sit, non etiam ubique esse credatur; cum per sua in omnibus esse non desinat: non aliud autem sint, quam quod est ipse, quæ sua sunt (185). » Hæc interim de primo capitulo sufficere videntur.

(178) Fulg. ad Donat.

(179) Isid. lib. Etym., lib. IX, cap. 4.

(180) Greg., Moral. lib. XVI.

(181) Alcuin., De Trinit., lib. II, c. 9 et 14.

DE CAPITULO SECUNDO.

26. Secundum autem simile est huic, quod evidenter ex Arii fonte procedens, non unam tantum, quæ Deus sit, asserit esse substantiam. Duo siquidem nomine tradit substantiæ, designari, videlicet, Quod est, et quo est, essens, atque essentiam: sicut album et albedinem interdum significare dicitur, et rem album. Id ergo quo est, unum esse in Trinitate consentit, formam illam scilicet et naturam deificam, matremque, ut ita dixerim, Trinitatis. Porro quod hæc essentia est, non unum, in Trinitate esse contendit, sed tria singularia quædam, tres res numerabiles, unitatibus tribus; quarum prima sit Pater, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus: idque miraculi docet in beata illa Trinitate credendum, et in eo fidei meritum omne constituit, ut formam numero unam in rebus esse pluribus fateatur. Illius nimirum unitas formæ sola in causa est, ne plures dicantur dii, quibus divinitas est una communis. Sic nimirum tres etiam homines, si fieri ullo modo posset, ut una in eis humanitas, aut eadem inveniretur albedo, dico autem, una et eadem numero; non jam tres albi, neque tres homines dicerentur esse, sed unus. Hæcine totum illud ineffabile sacramentum, hæc Trinitatis et unitatis ratio tota? vides monstruosam, quæ nobis pingitur, imaginem Trinitatis: vides, quod fingitur, non plane miraculum, sed ridiculum. Producentur ex una radice tres rami; uni quodammodo capiti tria corpora subnectuntur. » Una est, inquit, essentia, sed qua sunt non quæ sunt. Et qui dixit, *Ego et Pater unum sumus* (Joan. X, 30). Uno sumus, dixisse debuerat. Neque enim est unum aliquid, quod et Pater sit et Filius et Spiritus sanctus. « Alioquin et Filius, inquit, Pater esset, et Pater Filius, et Spiritus eorum uterque. » Nimirum sic ruit qui irruit; sic percutit qui non videt. Quidni scrutator majestatis operiret a gloria? Hinc illæ erant, non minus ridiculæ, quam sacrilegæ interrogationes. Cum enim sic enuntiaret quis, Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus, nihil horum concedens simpliciter, de quo diceret, percunctabatur. Plane diligens inquisitor: « Si dicis de Patre, aiebat, Deus est Pater, et hoc sit dicere, Pater est Pater, verum dicis: alioquin verum esse non potest. Sic de Filio, sic de Spiritu sancto. Nulla enim res est, nulla substantia, nihil unum, unde vere dici possit: Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus. » Unde et conjunctum. **1331** Unus Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus, ne Sabellianus esset, imo ne esse desisteret Arianus, negabat. Invertebat autem quas poterat enuntiationes, ut verba convertens, sententiam quoque perverteret ipsam. « Pater et Filius et Spiritus sanctus unum sunt, vel

(182) Claudian. ad Siden., de Statu vitæ.

(183) Hilar., de synod.

(184) Ibid.

(185) Lib. VIII de Trinit.

unus Deus, vel una substantia. Nihil horum, » ait, « unquam negaverim. Sed *aut* ? uno sunt, una essentia. *una* divinitate. Si quis autem sic pronunciet: Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus, personas prædicans; Hanc, inquit, plane nego. »

27. Sic Pictavis in sede magni Hilarii, congregata ecclesia, dogmatizavit, qui synodo præsidebat: sic in auriibus Romanæ Ecclesiæ, et multitudinis episcoporum, quos ad Remense consilium apostolica convocaverat auctoritas, heu! inter catholicos profertenti non defuere fautores; quem tamen Viterbi, atque Parisius interrogatum similiter non simpliciter respondisse constabat. Sic usque hodie infelices paginæ continent, e quibus ista proferimus.

28. « Sabelliani, cum audiunt unius substantiæ tres esse personas, et propter eam, quæ ex illarum proprietatibus est, diversitatem, aut æqualitatem, aut cooperationem, aut coæternitatem, aut processionem ostendendam, inductas esse similitudines legunt, scilicet, vel unius animæ mentem, notitiam, amorem; vel unius mentis memoriam, intelligentiam, voluntatem; vel unius radii splendorem, et calorem, et hujusmodi alias: putant quod sicut unus solus est radius, de quo dicuntur splendor et calor; aut una sola est mens, de qua et memoria, et intelligentia, et voluntas; ita unus solus subsistens sit, qui natura cum sit Deus, idem ipse personalibus proprietatibus sit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Quos hic error patenter ostendit ignorare hujus nominis, quod est substantia, multiplicem usum, videlicet, et quod est, et quo est, hoc nomine designari. Ne quis Sabellianus secutus ex multivoci, quod est ensis, mucro, gladius, aut univoci, quod est sol, sol, sol, comparationibus, quibus et quod est, et quo est, id est et subsistens et subsistentia, iterata significatione repetitur, in eo quod de Patre et Filio et ipsorum Spiritu prædicatur (186). » Hæc de commentario sumpta sunt: de cætero Boetius ipse loquatur, ut is potissimum fraudis impiæ commenta dissolvat.

20. « Relatio non faciet alteritatem rerum, de qua dicitur, sed, si dici potest personarum. Quod eisdem fere verbis beatus Augustinus docuerat: Confiteantur, inquit, Ariani nobiscum, in una divinitatis natura pluralitatem personarum magis quam rerum esse. » Item Boetius: « Nam idem Pater, qui Filius, non est; nec idem uterque qui Spiritus sanctus. Idem tamen Deus est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus: idem justus idem bonus, idem magnus, idem omnia quæ secundum se poterunt prædicari. Sane sciendum est, non semper talem esse prædicationem relativam, ut semper ad differens prædicetur; ut est servus ad dominum, differunt enim. Nam omne æquale, æquali æquale est;

(186) Comment. Gilberti super Boetium.

(187) Boetius, lib. de Trinitate, capp. 5, 6.

(188) Boetius ad Joan. diac.

et simile, simili simile est; et idem ei, quod est idem, idem est. Et similis est in Trinitate relatio Patris ad Filium et utriusque ad Spiritum sanctum ut ejus quod est idem, ad in quod est idem. Quod si id in cunctis aliis rebus non potest inveniri, facit hoc cognata caducis rebus alteritas (187). »

30. Idem: « Quæro an Pater et Filius et Spiritus sanctus de divinitate substantialiter prædicentur, an alio quolibet modo. » Et post pauca: « Ex his igitur intelligimus, Patrem, Filium, ac Spiritum sanctum non de ipsa divinitate substantialiter dici, sed alio quodam modo (188). »

31. Augustinus (189) « Credimus unum Deum esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum. » Jam forte parat invertere cavillator: sed audiat quid sequatur. « Patrem vero, eo quod habeat Filium; Filium, eo quod habeat Patrem; Spiritum sanctum eo quod sit ex Patre et Filio. » Hæc nimirum adjectio, si quis prudenter advertat, prorsus vetat inverti; et non nisi de uno Deo patitur esse sermo- nem.

32. Augustinus: « Consequenter intelligitur, non tantum de Patre dixisse apostolum Paulum, *Qui solus habet immortalitatem*; sed de uno et solo Deo, quod est ipsa Trinitas: « *Beatus et solus potens Rex regum, et Dominus* **1332** *dominantium* (1 *Tim.* VI, 16, 15); quod est unus, et solus, et verus Deus, ipsa Trinitas. Recte, ergo ipse Deus Trinitas intelligitur *beatus et solus potens* (190). »

Idem: « Loquendi causa de ineffabilibus ut fari aliquo modo possemus, quod effari nullo modo possumus, dictum est a Græcis, una essentia, vel tres substantiæ; a latinis autem, una essentia, vel substantia, tres personæ: quia in latino non aliter essentia, quam substantia solet intelligi (191). » Idem: « In septimo libro quæstio, quæ dilata fuerat, explicatur, ita ut Deus qui genuit Filium, non solum sit Pater virtutis et sapientiæ suæ, sed etiam ipse virtus et sapientia. Sic et Spiritus sanctus: nec tamen simul tres sunt virtutes, aut tres sapientiæ; sed una virtus et una sapientia; sicut unus Deus et una essentia. Deinde quæsitum est, quomodo dicatur una essentia tres personæ, vel, ut a quibusdam Græcis, una essentia tres substantiæ: et inventum est, elocutionis necessitate dici, ut aliquo uno nomine enuntiaretur, cum quæritur, quid tres sint, quos tres esse confitemur, Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum. »

33. Idem: « Ad hoc ratio pervenit, ut sic sit Filius sapientia de sapientia, quomodo lumen de lumine, Deus de Deo; nec aliud potuimus invenire Spiritum, nisi et ipsum esse sapientiam, et simul omnes unam sapientiam, sicut unum Deum unam essentiam. Hanc ergo Sapientiam, quod est Deus, quomodo intelligimus esse Trinitatem? Non dixi, Quomodo credimus: nam hoc inter fideles non

(189) Gennad., ecl. dog.

(190) Augustinus, de Trinitate. lib. I, cap. 6.

(191) Id. VII. cap. 4.

debet habere questionem. » Item : Jam in hoc libro superius disputavi, non sic accipiendam esse Trinitatem, quæ Deus est, ex istis tribus, quæ in trinitate nostræ mentis ostendimus; ut tanquam memoria sit omnium Pater, et intelligentia omnium Filius, et charitas omnium trium Spiritus sanctus : quasi Pater non intelligat sibi, nec diligat; sed ei Filius intelligat, et Spiritus sanctus ei diligat, ipse autem et sibi et illa tantum meminerit : et Filius nec meminerit nec diligat sibi; sed meminerit ei Pater, et diligat ei Spiritus sanctus; ipse autem et sibi, et illis tantummodo intelligat, ipseque Spiritus sanctus nec meminerit, nec intelligat sibi; sed meminerit ei Pater, et intelligat ei Filius; ipse autem et sibi et illis, non nisi diligat sed sic potius, ut omnia illa tria, et omnes et singuli habeant in sua quisque natura; nec distent in eis ista ut in nobis, aliud est memoria aliud intelligentia, aliud dilectio sive charitas : sed unum aliquid sit, quod omnia valeat, sicut ipsa sapientia. Et sic habetur in uniuscujusque natura, ut qui habet, hoc sit quod habet sicut immutabilis simplexque substantia (192). »

34. Idem : « Res quibus fruendum est, Pater et Filius et Spiritus sanctus eademque Trinitas, una quædam summa res est, communisque omnibus fruendum ea, si tamen res, et non rerum omnium causa; si tamen causa. Neque enim facile nomen, quod tantæ excellentiæ conveniat inveniri potest (193). » Idem : « Istum unum verum, qui solus est naturaliter Deus; non patrem solum, neque Filium solum, neque solum Spiritum sanctum : sed simul Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse diximus. » Idem : « Si una illa essentia Patris et Filii et Spiritus sancti una esset persona, non diceretur. *Ad imaginem nostram*; sed, *Ad imaginem meam* : nec dixisset, *Faciamus*; sed, *Faciam*. Quid igitur? quod jam docemur, unam illam essentiam Patris et Filii et Spiritus sancti ne ullam quidem esse personam. »

35. Idem : « Quis in illo uno vero Deo Trinitate, non solum quod unus Deus est, sed etiam quod Trinitas est, naturaliter verum est : propterea ipse verus Deus in personis Trinitas est, et in natura unus est. » Idem : « Principaliter tene, omnem naturam, quæ non est Trinitas Deus, ab ipsa sancta Trinitate, quæ solus verus et æternus est Deus, creatam ex nihilo. Edissere nobis, si potes, quæ natura sit Trinitas Deus : cum divina natura nec Deus, nec Trinitas sit : aut certe ex nihilo eam facere creatam, quæ non sit Trinitas Deus. Id enim tenendum principaliter a magno fidei principe commendatur (194). »

36. Augustinus : « Satis est Christiano rerum creaturarum causam, sive cœlestium, sive terrestrium,

sive visibilibus, sive invisibilibus; non nisi bonitatem intelligere Creatoris, qui est unus Deus et verus; nullamque esse creaturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso; cumque esse Trinitatem, **1332** Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum, manifesta sunt testimonia, nec ullius egent interpositionis (195). »

37. Augustinus : « Deus dicitur vis illa ineffabiliter magna, et innumerabiliter sapiens, ut scriptum est : *Magnus Dominus et magna virtus ejus*. (Psal. cXLVI, 5). Vis ista Deus est, et Deus ipse tria est. » Idem : « Omnis mens quidquid scit, amat scire. Amor non minus quam inter duos est, amantem, et quod amatur. Unus est ergo amorum amor, qui et tertius est. Non autem potest negari, hoc totum unam animam esse, et unam animam esse hæc tria. Sicut enim hæc tria vere anima una est; sic hoc unum, et hoc alterum, et hoc tertium. Comparet igitur se hæc creatura tam eminens Creatori suo supereminenti sibi, excepto hoc et multum supra se amoto, quod omnis bonitas et omne bonum, et omnis bonitatis et boni dulcedo Creatoris a se ipso est (196). »

38. Athanasius : « Illuc mihi necessario video festinandum, ut tres unum esse, et unum tres esse; et si non ratione qua homo sum, tamen auctoritate perdoceam. » Idem : « Supernarum virtutum carmina unum tres esse, et tres unum esse demonstrant. » Sed hic Theologus noster e contra tres quidem unum, sed non unum tres esse demonstrat, ne Sabellianos forte sequatur. Cæterum ad hunc nostrum audiat Athanasium suo Ario respondentem : « Nec Sabellium incurrimus, tres unum Deum fatendo; nec tuæ perfidiæ laqueis irretimur, dum hunc Deum Trinitatem esse ingenue confitemur (197). »

39. Ex istis scientia est Deus, Deus est Trinitas. Idem : « Ibi enim unitas vere est Trinitas, et Trinitas vere est unitas. Tunc perfecte cognoscemus, quod modo salubriter credimus. Neque enim aliter animadvertere merebimur, nisi nunc, quæ vera sunt fateamur, hoc est, veram, coæternam, incommutabilem, distinctam personis et inseparabilem Trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua. Unum simplex, trimumque : hæc tria, unum et hoc unum tres : sed non tres Patres, nec tres Filii nec tres Spiritus sancti. Tres unum, et unum tres confiteor. Hæc tria unus Deus, et unus Deus hæc tria. » Idem : « Deus et Dominus, vera et sempiterna Trinitas in personis; vera et sempiterna unitas in substantia : quia una est substantia Pater et Filius et Spiritus sanctus. Si una substantia est Pater et Filius et Spiritus sanctus; quare solus Filius incarnatus dicitur? Quia alia persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti (198). »

(195) Enchirid., cap. 4.

(196) Aug., De creat. hom., ad imag. Dei.

(197) Athan., Contra Ar. et Sabel.

(198) Cassiod., De qual. anime.

(192) Id., lib. xv, capp. 3, 6, 7.

(193) De Doctrina christiana.

(194) De Reg. Fid. ad Petrum.

DE CAPITULO TERTIO.

40. Tertium radicis vipereæ germen proprietates, id est relationes, personis tribus attribuit, quæ non sint ipsæ personæ : res sempiternas et ab invicem, et a divina substantia numero differentes; ut inveniatur, non Trinitas, sed quaternitas : cum divina illa substantia sit hoc unum, et quælibet trium proprietatum aliud unum. Nam et quatuor tradit unitates æternas quarum prima quidem adsit summæ illi naturæ, quæ Deus est; tres residuæ proprietatibus tribus. Porro personas ipsas illa unitate Deum unum dici, reliquis vero tribus unitatibus esse tria. Ubi, si diligenter advertas, quod imparitatem hanc relationis ratio non admittit, quatuor statim proprietates occurrunt. Neque enim referri ad Patrem et Filium Spiritus potest, quin et ipsi referantur ad Spiritum. Sed nec eadem, quæ ipse, possunt relatione referri; ne sit una in Trinitate sine proprietate persona. Nempe ut diversa a paternitate filiatio est, sic et a processione productio; si tamen hoc eam nomine placeat appellari. Jam vero huic suam necesse est dare unitatem; et adhuc crescet rerum numerus æternarum. si fuerit qui prosequatur. Multa siquidem hinc pululare necesse est, ut ex radice colubri regulus oriatur. Sed hæc disputatio supra nos est : majoribus reservetur. Forte tamen ipsa sibi impietas ad omnem confusionem sufficere poterit : dummodo lectoris diligentia perscrutetur glossam obscuriorum textu, adversantem utpote textui, et sectandis involucris laborantem. Si quominus, abundant testimonia Scripturarum, quibus impietas omnis, licet impudentissima sit, obruatur.

41. « Illius enim proprietates prædicationis, quæ de quo unum **1334** horum prædicatur, aliud prædicari non potest : satis patenter ostendit, non modo inter se, verum etiam ab omnibus illis, quæ de illorum subjectis communiter dicuntur, et ab eo maxime quod unum de tribus, multis nominibus substantialiter prædicatur, hæc esse diversa. Est autem hæc diversitas non modo in numero, quo scilicet hoc unum est; quodlibet vero illud est aliud unum : verum etiam natura generis, et loco rationis (199). »

42. Substantiam divinam dicit, eam scilicet non quæ est, sed qua est Deus, unam multis nominibus prædicari, cum dicit, Deus magnus, bonus, et omnipotens, et his similia. Eadem enim in Deo est sapientia, et essentia, et veritas et omnipotentia; et quæcumque de Deo dicimus in hunc modum. Ab hac ergo substantia divina personales proprietates (nam de his utique loquimur) numero dicit esse diversas; ut ipsa quidem si hoc unum : quælibet vero illarum proprietatum aliud unum. Nec vero hæc differentia sufficit, nisi amplior quoque diversitas generis et rationis accedat. Vide autem : si enim hic merito verbis Boetii respondemus, cum de rerum principe loquamur Deo, fingat, qui po-

A test, quis hæc tam diversa conjunxerit? Nam quod sit de proprietate prædicationis, ut de quo unum illorum trium prædicatur, alterum prædicari non possit (unde et alibi quoque res oppositas nominavit, et unum Deum, tres esse personas negabat), evidenter Boetius ipse confutat.

43. « Quæro an Pater et Filius et Spiritus sanctus prædicentur substantialiter de divinitate, an alio quolibet modo. » Item : « Ex his intelligimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum non de ipsa divinitate substantialiter dici, sed alio quodam modo. Dico enim, si de divinitate prædicantur; et de uno, cum non sit nisi una divinitas (200). » Deinde quod personas ipsas relationum subjecta dicit, catholicus horret auditus. Unde et ipse Boetius de Deo utique loquens (neque enim aliud ali-quid tam eleganter cæteris omnibus assereret præferendum, sicut et supra meminimus) ait : « Hoc vere unum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præterquam id quod est. Neque enim subjectum fieri potest, forma enim est; formæ vero subjectæ esse non possunt (201). » Et ne in hoc quidem a beato Augustino Boetius ipse dissentit; cum et ille doceat, in Dei substantia non aliud esse substantiam, et aliud quod accidit ipsi substantiæ; sed quidquid in ea intelligi potest, esse substantiam.

44. Et an forte proprietates illas non in Deo ponere, sed extrinsecus affingere videatur? ait siquidem quodam loco : « Theologicæ personæ, quoniam ejus quo sunt, et simplicitate id quod sunt, essentialium oppositione a se invicem aliæ esse non possunt : sed harum quæ dictæ sunt, extrinsecus affixarum rerum oppositione a se invicem aliæ et probantur, et sunt (202). » Ubi, obsecro? Extra Deum : siquidem ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia. Denique si quid illi affixum extrinsecus fuerit, extra veritatem, extra æternitatem esse convincitur. Semel crucifixus pro nobis Unigenitus Dei Patris, nec sibi, nec Patri, nec Spiritui utique suo quidquam a nobis deinceps patietur affingi. Postremo, si vere tres illas affingit extrinsecus, ubi illud erit, quod tanquam sibi maxime suffragaturum protulit; « In substantia unitas, in personis proprietates, et in majestate adoretur æqualitas? Audis, inquit, in personis proprietates : et dubitas credere personales esse proprietates res æternas, quæ non ipsæ personæ sint, sed in ipsis? » Modo affigebantur extrinsecus : sed fides catholica nec affixas recipit, nec infixas. Nimirum sicut in personis proprietatem, sic in substantia unitatem, sic in majestate æqualitatem adorat : sed hæc omnia per indifferentiam dicta sapit, quicumque non desipit. Nihil enim in Deo est, præterquam id quod est. Sed nec proprietates ait illa scriptura, quamvis et hoc sane posset intelligi, imo vero proprietates in personis, id

(200) Boetius ad Joan. diac.

(201) Id., lib. de Trinitate, cap. 2.

(202) Gilleb., comment. in Boetium.

est, distinctio. Adoratur itaque in substantia unitas, in personis proprietates, in maiestate æqualitas; id est, substantia una, personæ distinctæ, maiestas æqualis. Alioquin, si verbis insistere libet, adorantur ab eo in personis relationes, res æternæ quæ Deus non sint. Nam a nobis sola fideliter adoratur illa simplicissima substantia et natura, quæ est **1335** Trinitas Deus. Adhuc tamen quemadmodum de his proprietatibus disserat, audiamus.

45. « Quoniam paternitas, et filio, et connexio diversa sunt; oportet unitates quoque, quæ illis adsunt, a se invicem esse diversas: et quia, quamvis substantiæ substantia alia, vel accidens adsit; accidenti tamen non potest adesse substantia; unitates quæ adsunt paternitati, et filio, et connexioni nequaquam poterunt esse substantiæ (203). »

46. Hic, si diligens lector advertat, nil consequentiæ in eo reperiet quod infert: « Propterea unitates, quæ proprietatibus adsunt, substantias esse non posse, quod accidenti non potest adesse substantia. » Nisi ipsas proprietates accidentia velit intelligi: alioqui si non sunt accidentia, quid rationis habere videtur, eo quod accidenti substantia adesse non possit; quæ illis adsunt, nequaquam posse esse substantias? Atqui accidentia eas esse, ne ipse quidem proprietatum Magister voluit profiteri, medias quasdam res inter substantias accidentiaque constituens. Ad hæc, qua ratione suum hunc ternarium, aut quaternarium magis: quatuor enim, aut forte etiam plures æternas invenit unitates: hunc, inquam, numerum, qua ratione quaternitatem possit negare, non video. Manifeste siquidem numerus est, quo numeramus, numerus rerum ad invicem differentium. Cæterum si hæc ita se habent, tota illa Boetii de numerali differentia disputatio deleatur, quæ non solum differentiam numeri, sed et ipsum quoque numerum quo numeramus, ubi repetitio unitatum pluralitatem facit, ab ineffabili illa removet Trinitate. Triplicem quippe proponens, generis scilicet, et speciei, et numeri differentiam: « Age igitur, inquit, ingrediamur; et unumquodque, ut intelligi atque capi potest, dispiciamus. » Post longam deinde disputationem inferens ait: « Nulla igitur in Deo diversitas, nulla ex diversitate pluralitas, nulla ex accidentibus multitudo, atque idcirco nec numerus. Deus vero, a Deo, nullo differt, nec vel accidentibus, vel accidentalibus differentiis in subjecto positus distat. Ubi vero nulla est differentia, nulla est omnino pluralitas; quare nec numerus. Igitur unitas tantum: nam quod tertio repetitur, Deus; cum Pater et Filius et Spiritus sanctus nuncupatur, tres unitates non faciunt pluralitatem numeri in eo quod ipse sunt; si advertamus ad res numerabiles, ac non ad ipsum numerum. Illic enim unitatum repetitio numerum facit. In eo autem numero, qui in rebus numerabilibus constat, repetitio unitatum

(203) Comment. Gilberti super Boetium.

atque pluralitas minime facit numerabilium rerum numerosam diversitatem, Numerus enim duplex est: unus quidem, quo numeramus; alter vero, qui in rebus numerabilibus constat. Etenim unum res est unitas; qua unum dicimus. Duo rursus in rebus sunt, ut homines vel lapides; dualitas nihil, sed tantum dualitas, qua duo homines vel lapides duo fiunt: et in cæteris eodem modo. Ego in numero quo numeramus, repetitio unitatum facit pluralitatem: in rerum vero numero non facit pluralitatem unitatum repetitio; velut si de eodem dicam, Gladius unus, mucro unus, ensis unus. Potest enim tot vocabulis gladius agnosci. Hæc enim unitatum repetitio, iteratio potius est, non numeratio: velut si ita dicamus, Ensis, mucro, gladius; repetitio quædam est ejusdem, non numeratio diversorum: velut si ita dicam, Sol, sol, sol; non tres soles effecerim, sed de uno toties prædicaverim. Non igitur si de Patre ac Filio et Spiritu sancto, tertio prædicatur Deus, idcirco trina prædicatio numerum facit. Hoc enim illis, ut dictum est, imminet, qui inter eos distantiam faciunt meritorum. Catholicis vero [supr. ad., nihil] in differentia constituentibus, ipsamque formam, ut est, esse ponentibus, neque aliud esse, quam est ipsum quod est opinantibus, recte repetitio de eodem, quam enumeratio diversi videtur esse cum dicitur, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, atque hæc Trinitas unus Deus: veluti ensis atque mucro, unus gladius; velut sol, sol, sol, unus sol » (204).

47. Vere stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi! Hæc enim lectitans et hæc tractans homo tantarum litterarum, nihilominus auget numeros, multiplicat unitates, simplicissimam **1336** æternitatem rerum numerositate disperdit. Trifariam denique constituit Trinitatem, personarum, proprietatum, unitatum: nobis autem sola personarum Trinitas commendatur.

48. Augustinus: « Si enim minus magna est charitas quam sapientia, minus quam est diligitur sapientia. Æqualis est igitur, ut quanta est sapientia, tantum diligatur. Est autem Sapientia æqualis Patri, sicut supra diximus. Æqualis est igitur etiam Spiritus sanctus; et si æqualis, in omnibus æqualis propter summam simplicitatem quæ in illa substantia est: et ideo non amplius quam tria sunt. Unus diligens eum qui de illo est et unus diligens eum de quo est, et ipsa dilectio: quæ si nihil est, quomodo Deus est ipsa dilectio, si non est? » Idem: « Numerus et mensura, et pondus ipse Deus est. Ipse est numerus sine numero a quo omnis numerus: ipse est mensura absque mensura, a quo omnis mensura: ipse pondus sine pondere, a quo est omne pondus. Omnia ergo in numero, et mensura, et pondere disposuit (Sap., xi 21): tanquam diceret, Omnia in se disposuit. »

(204) Boetius, lib. de Trinitate capp. 2, 3.

Idem: « Deus simplex est natura, et immutabilis, et imperturbata; nec aliud est ipse, et aliud quod habet (205). »

49. Isidorus: « Simplex dicitur Deus, sive non advertendo quod habet; sive quia non aliud est ipse, et aliud quod habet (206). »

50. Hieronymus: « Deus simplex est natura et immutabilis; nec aliud est ipse, et aliud quod habet (207). » Idem: « Omne quod est, aut ingenitum est, aut genitum, aut factum. Proprium autem Dei est non cœpisse. » Idem: « Quid ergo de proprietatibus dicimus personarum? » Eundem audiamus. « Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, vel ut Græci expriment, hypostases, hoc est, subsistentias confitemur. Itaque substantia unum sunt, personis ac proprietatibus distinguuntur (208). »

51. Gregorius Nazianzenus: « Deum cum nomine, uno lumine illuminamini, et tribus: uno quidem, secundum substantiam; tribus vero, secundum uniuscujusque proprietates sive subsistentias, ut aliquibus videtur dicendum, sive personas. Nihil enim pro vocabulorum diversitate distat, cum ad eundem sensum nominum diversitas provocet intellectum (209). »

52. Alcuinus: « Ingenitus, Genitus, et Procedens una natura est, tres proprietates, unus Deus. Omne quod est, aut semper fuit, et non esse cœpit; aut non semper fuit, et esse cœpit. Quod itaque non cœpit esse, sed semper fuit, Pater et Filius et Spiritus sanctus: quod vero esse cœpit, omnis est creatura (210). »

53. Isidorus: « Trinitas est appellata, quod fiat totum unum ex quibusdam tribus, quasi Trinitas; ut memoria, intelligentia, et voluntas, in quibus mens habet in se quandam imaginem Trinitatis divinæ. Nam cum tria sint, unum sunt; quia et singula in se manent, et omnia in omnibus. Pater igitur et Filius et Spiritus sanctus Trinitas et Unitas. Id enim unum, idem et tria (211). » Cujus utique testimonii secundo manifeste erroris hujus capitulo pars novissima contradicit, sicut et aliæ multæ ex his auctoritatibus, aut duobus, aut etiam tribus capitulis evidenter opponi facile diligens lector advertet: sed initium quod tertio specialiter adversatur. Ille enim Trinitatem tres unitates exponit, scribens hoc modo: « Quo fit ut nec Trinitas, id est tres unitates, de Deo substantialiter prædicentur. » Isidorus vero Trinitatem trium unitatum fidelius interpretatur.

DE CAPITULO QUARTO.

54. Restat capitulum quartum, primi utique vi-

(205) Lib. vi de Trinitate, cap. 5.

(206) Etymolog., lib. ii, cap. 4.

(207) De essentia Dei.

(208) Lib. Definit ad Damas. papam.

(209) Lib. iii, cap. 2 Eph.

(210) De Trinitate, lib. ii, cap. 4.

(211) Etymolog., lib. iii, cap. 4.

ruenta propago. Quocirca non illi diutius immorari necesse est: quippe quod in ipsa jam radice sua confutatum esse videtur. Divinam quippe naturam Deum non esse contendens, eo usque prorupit, etiam non interrogatus, ut incarnationem sic tribueret personæ Filii, ut ipsi divinitati eam omnino negaret. Scripserat autem super eodem capitulo in sua illa expositione, pro libitu bene dicta depravans. Hæc enim sunt verba Boetii: « Sed humana forsitan natura in deitatem videatur esse conversa. **1337** Hoc vero qui fieri potest, si divinitas in generatione Christi et humanam animam suscepit, et corpus? » Item: « Cum in eadem persona aliud sit divinitas quæ suscepit, aliud quam suscepti, humanitas: non enim natura, sed persona (212). » Ut quid ita? A te ipso habes, an alii docuerunt te? credo proprium est expositoris, cui nec auctor ipse, nec sanctorum quispiam consentire videtur. Propheta dicit in Psalmo: *Veritas de terra orta est (Psal. lxxxiv, 2)*. Expone tu, *Veritas*, id est verus; et audiant quorum animas non attingit zelus Dei. Dicit Salomon: *Sapientia edificavit sibi domum (Prov. ix, 1)* Expone, *Sapientia*, id est, Sapiens; sed non nobis.

55. Augustinus: « Ergo qui forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, utrumque homo (213). » Idem: « Si enim divina substantia longe distantior, atque incomparabili diversitate sublimior: potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam, ut una persona fieret: quanto credibilis, alii et alii homines, sancti et fideles ejus fiunt cum homine Christo unus Christus (214)? » Idem: « Neque enim natura æterna atque divina temporaliter nasci ex natura humana ulatenus posset, nisi secundum susceptionem veritatis humanæ veram nativitatem temporaliter conceptionem ineffabilis in se divinitas accepisset. » In eodem: « Sic veritas incommutabilis manet humanæ divinæque naturæ, ut sicut vera semper est ejus divinitas quam de Patre incommutabilem habet: ita vera semper atque incommutabilis ait ejus humanitas, quam sibi unitam summam divinitas gerit (215). » Idem: « Licet unam personam in Christo credamus, duas tamen substantias, id est naturas, fatemur, divinitatis scilicet et humanitatis, assumptricis et assumptæ, creatricis et creatæ. » Idem: « Adveniens divinitas in uterum Virginis, carnem sibi fabricavit ex substantia ipsius, quam pro salute nostra suscipiens, et sibi coadunans, natus est Deus homo. »

56. Fulgentius: « Hic puer sicut veram carnem, sic veram habuit animam: ut vera illa divinitas totam hominis et reparandam susciperet, et susceptam posset reparare naturam (216). »

(212) Boetius, de Persona et Natura, cap. 6.

(213) De Trinitate, lib. iii.

(214) De Peccatorum meritis et remissione, lib. ii, et Baptismo parvulorum.

(215) De Fide ad Petrum, qui liber non est Augustini, sed tribuitur Fulgentio.

(216) De Myst. Mediatoris.